

- заведений / под ред. : Л. С. Волковой. 5-е изд., перераб. и доп. М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. С. 513-524.
9. Методы обследования речи детей : пособие по диагностике речевых нарушений / под общ. ред. проф. Г. В. Чиркиной. 3-е изд., доп. М. : АРКТИ, 2003. 240 с.
  10. Методичні матеріали з інформатики. URL: <https://ua5.org/svit/281-nformacijn-jj-komunkacijn-tekhnolog.html> (дата звернення: 08.11.2021).
  11. Павлова Н. А. Информационно-коммуникационные технологии в работе с дошкольниками. *Педагогический поиск : творчество, мастерство, качество*: материалы Всерос. научно-практ. конф. Томск: ТОИПКРО, 2015. т. 2. С. 80-84.
  12. Шавло В. І. Корекційно-логопедична робота з дітьми раннього віку. *Таврійський вісник освіти*. 2012. № 4. С. 150-158.
  13. Шеремет М. К. Логопедія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 672 с.

УДК 159.946.3:373.3-056.264

О. В. Суворовастудентка спеціальності
«Спеціальна освіта. Логопедія»**О. Б. Белова**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри логопедії та
спеціальних методик
Кам'янець-Подільський національний
університет імені І. Огієнка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ОПОВІДАННЯ ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ

Стаття розкриває особливості розуміння змісту оповідання дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Було з'ясовано, що дітям із порушеннями мовлення притаманні: труднощі в розумінні та засвоєнні вербальної інформації; недостатнє розуміння усного мовлення; низький рівень смислових зв'язків між словами, що призводить до звуження семантичних полів.

Статья раскрывает особенности понимания смысла рассказа детьми старшего дошкольного возраста с нарушениями речи. Было выяснено, что детям с нарушениями речи присущи: трудности в понимании и усвоении вербальной информации; недостаточное понимание устной речи; низкий уровень смысловых связей между словами, приводит к сужению семантических полей.

The article reveals the peculiarities of understanding the content of the story by children of older preschool age with speech disorders. It was found that children with speech disorders have: difficulties in understanding and assimilating verbal

information; insufficient understanding of oral speech; low level of semantic connections between words, which leads to a narrowing of semantic fields.

Ключові слова: дошкільники з порушеннями мовлення, розуміння змісту оповідання, сприймання мовленнєвих значень.

Ключевые слова: дошкольники с нарушениями речи, понимание содержания рассказа, восприятия речевых значений.

Keywords: preschoolers with speech disorders, understanding the content of the story, perception of speech meanings.

Постановка проблеми. Розуміння змісту оповідання дітьми старшого дошкільного віку відіграє важливу роль, адже опанування знань про навколишній світ, засвоєння необхідних умінь і навичок залежить від якості сприймання, обробки та засвоєння отриманої інформації. Ключову роль це відіграє у навчанні та вихованні дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. Труднощі у розумінні та засвоєнні змісту оповідання старшими дошкільниками призводять до проблем під час навчання у молодшій школі, ускладнює усвідомлення та засвоєння нового навчального матеріалу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Під час аналізу науково-теоретичної літератури з дошкільної педагогіки розвитку мовлення дітей із типовим психофізичним розвитком були розглянуті проблемні питання: засвоєння дошкільниками висловлювань (С. Дем'яно, 2017); художньо-мов-

леннєвої діяльності (І. Товкач, 2018); перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення (Л. Калмикова, 2017); етапність розуміння мовлення (В. Белянін, 2003). У дітей з порушеннями мовлення охарактеризовано особливості розвитку розуміння усного мовлення (М. Свідерська, 2019); описано особливості засвоєння переносного значення слів (І. Глущенко, 2019); розкрито особливості семантичної доміанти сприймання слова у дітей із загальним недорозвитком мовлення (О. Мілевська, 2019).

Мета статті – вивчення особливостей розуміння змісту оповідань дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Л. Виготський вважав, що процес розуміння мовлення – це виокремлення суттєвих моментів і суттєвого смислу з потоку інформації. На думку дослідника розуміння мовлення йде в своєму розвитку від цілого до часткового, від речення до слова. Вчений звів розуміння мовлення до дев'яти груп (модулів):

- 1) використання мовного знання;
- 2) побудова і верифікація гіпотез-тичних інтерпритацій;
- 3) засвоєння сказаного;
- 4) реконструкція намірів автора;
- 5) встановлення ступеня розбіжності між внутрішнім і модельним світами;
- 6) встановлення зв'язків всередині модального та внутрішнього світу;

- 7) співвіднесення модельного світу з безпосереднім сприйняттям дійсності;
- 8) співвіднесення з лінією поведінки;
- 9) вибір «тональності» розуміння [3].

І. Кардаш зазначав, що зв'язне мовлення – це продукт цілеспрямованого систематичного навчання, який потребує постійного педагогічного керівництва. Вчений вважає, що на розвиток зв'язного мовлення впливає багато факторів: мовленнєве середовище, спілкування з однолітками, слухання радіо і телебачення, читання художньої літератури. Проте, на думку науковця, вирішальне значення у формуванні такої інтегрованої якості, як зв'язне мовлення, має навчальний процес.

Вчений висловлює думку про те, що зв'язне мовлення виконує низку функцій. Основною функцією дослідник вважає комунікативну, що реалізується у двох основних формах, а саме у діалозі та монологі. Залежно від характеру і змісту спілкування, ступеня належності до ситуації взаємодії, а також комунікативних особливостей тих, хто бере участь у спілкуванні, розрізняють діалогічне та монологічне мовлення [7].

С. Дем'яненко зазначає, що базовий компонент дошкільної освіти орієнтує на активну позицію дитини в процесі опанування мовленнєвими вміннями та навичками. Робота з орієнтування в мовних явищах підводить дошкільника до формування елементарних мовних узагальнень, що на лексичному

рівні виявляються в поглибленому розумінні семантики слів, на рівні зв'язного розгорнутого висловлювання (тексту, оповідання) – в умінні скласти самостійне зв'язне висловлювання послідовно, логічно, виразно, граматично правильно.

Вчена вважає, що у процесі розвитку дитини перебудовуються форми зв'язного мовлення. Перехід до контекстного зв'язного мовлення відбувається у тісному зв'язку з оволодінням словниковим складом і граматичною будовою мови. Засвоєння рідної мови створює передумови для довільного використання всіх її засобів і робить можливим перехід до все більш зв'язних форм висловлювань.

Дослідниця стверджує, що у старшому дошкільному віці діти здібні активно брати участь у бесіді, достатньо повно і точно відповідати на питання, доповнювати відповіді інших, формулювати питання. Характер діалогу дітей залежить від складності завдань, які вирішуються у спільній діяльності. В своїй статті вчена зазначає, що в дітей старшого дошкільного віку удосконалюється монологічне мовлення: діти освоюють різні типи зв'язних висловлювань (оповідання, опис, розповідь, міркування) з опорою на наочність та без неї.

С. Дем'янюк переконана, що у старшому дошкільному віці удосконалюється синтаксична структура дитячих розповідей, збільшується кількість складносурядних та складнопідрядних речень. Але разом з тим у значній частині дітей ці вміння не є стійкими. При

стихійному мовленнєвому розвитку тільки невелика кількість дітей досягає достатньо високого рівня. Зв'язного монологічного мовлення та мовленнєвого спілкування потрібно цілеспрямовано навчати [5].

Психологію процесу розуміння і його вплив на розвиток мовлення розкрив у своїх працях Г. Костюк. Науковець зауважує, що розуміння нерозривно пов'язане з мовою і мовленням. Словами іншим передається не тільки те, що розуміємо, у словах воно існує для нас самих [8].

О. Запорожець відзначив, що глибина розуміння дітьми художніх текстів зростає в процесі того, як ускладнюється діяльність самої дитини [13]. О. Скрипченко наголошував на необхідності врахування у навчальному процесі особливостей сприймання. Так, сприймання тексту передбачає виділення лексичної і граматичної форми та смислового його змісту. Сприймання лексичної, граматичної і фонетичної мовної форми полегшує розуміння тексту [12].

Л. Калмикова вважає, що специфіка сприймання дітьми усних повідомлень полягає в тому, що діти-слухачі ніколи не намагаються зрозуміти окремі слова або ізольовані фрази, які відіграють роль допоміжних операцій. Вони намагаються розшифрувати значення повідомлення [6].

В. Белянін визначив, що розуміння характеризується різним ступенем глибини та якості, а саме:

➤ **початковий, загальний рівень розуміння** свідчить про розуміння тільки основного предмета висловлювання. Тобто йдеться

про те, що слухач може розповісти про що йому говорили, але не може відтворити зміст висловлювання.

➤ **другий рівень – рівень розуміння смислового змісту** – визначається розумінням всього висловлювання, викладення думки продуцента, її розвитку та аргументації. Цей рівень характеризується не тільки розумінням того, про що йшлося, а й того, що було сказано.

➤ **вищий рівень розуміння** – визначається розумінням не тільки того, про що і що саме було сказано, а найголовніше для чого була висловлена думка і якими мовними засобами. Таке проникнення у смисловий зміст дозволяє слухачеві зрозуміти мотиви, що дозволяють мовцю говорити саме так. Цей рівень розуміння включає також й оцінку мовних засобів, які були використані мовцем для вираження власних думок, бажань або переживань [1].

У своїй статті М. Свідерська зазначає, що особливості розуміння усного мовлення дітьми із порушеннями мовленнєвого розвитку створюють значні труднощі для формування особистості дитини загалом та її подальшої соціалізації. Вчена вважає, що виникає потреба пошуку способів корекції порушень, які стосуються буквального розуміння, труднощів відокремлення слів від контексту, переключення та перенесення отриманих знань у практичну діяльність, розуміння невербальних засобів спілкування та ін. [11].

На думку І. Глущенко більшість дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку неспроможні знайти істотну ознаку предмета чи явища та перенести її на інші предмети. Дослідниця встановила, що складність оволодіння багатозначністю та розумінням переносного значення слова зумовлена не тільки недостатнім рівнем семантичного аналізу, лексичної системності, мисленнєвих операцій, але й обмеженим життєвим досвідом дітей.

Вчена вбачає необхідність у поєднанні роботи з розвитку вище зазначених розумових операцій і збагаченню життєвого та мовленнєвого досвіду дитини, що позначилось і на послідовності проведення корекційного Навчання [11].

За спостереженнями О. Белової, для успішного оволодіння вміннями розуміти зміст оповідань та вербальну інформацію, необхідно навчити дітей із порушеннями мовлення усвідомлювати значення слів, слухати складні інструкції й точно виконувати потрібні дії, розуміти мовлення без наочності [2, с. 53].

О. Мілевська зазначає, що розуміння тексту відбувається на синтаксичному, семантичному й прагматичному рівнях, опосередкованих мовно-мисленнєвих функціях, особистісному досвіді та чуттєвих процесах.

Вчена вказує, що структура розуміння складається із сукупності рівнів, компонентів та операцій задіяних у процесі розуміння тексту. Наявність у дітей із порушеннями мовлення не сформованості пізнавальних функцій ускладнює розвиток розуміння тексту під час

навчання. Формувальна робота вимагає від педагога здійснити структурний аналіз розуміння тексту дітьми, який включає: врахування даних про структуру процесу розуміння, особливості пізнавальної діяльності та особливостей опанування структурних елементів розуміння тексту [9].

В іншому дослідженні О. Мілевська стверджує, що навички сприймання мовленнєвих значень є необхідною умовою формування повноцінних знань та уявлень дитини про навколишнє у формі понять і узагальнень. Вони ґрунтуються на уміннях оперувати відношеннями між мовленнєвими одиницями, встановлювати лексико-семантичні зв'язки, створюють базис мовленнєво-мисленнєвої діяльності та розвиваються відповідно до онтогенетичних закономірностей. До таких відносять поступовий перехід від фонетичного рівня сприймання мовлення до семантичного. В основі першого лежить стратегія орієнтації на акустичні ознаки слів під час їхнього сприймання, в основі другого – стратегія орієнтування на смислові характеристики слова. Семантична домінанта сприймання слова виступає як найбільш продуктивна стратегія опанування його значення.

Вчена переконана, що для дітей із порушеннями мовлення властиві специфічні закономірності опанування умінь смислового сприймання мовлення з огляду на наявні у них первинні порушення мовних механізмів, зокрема механізмів лексико-семантичного формування.

Дослідниця стверджує, що дітям із порушеннями мовлення властивий нижчий рівень (порівняно з нормою) смислових зв'язків між словами, що призводить до звуження семантичних полів, а також переважають ситуативний та синтагматичний типи цих зв'язків [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз науково-теоретичної літератури показав, що для розуміння тексту дітям із порушеннями мовлення, необхідне оволодіння значеннями слів, художніх виразів (проникнення у зміст художнього твору, розуміння ставлення автора до зображуваних ним персонажів). Розуміння тексту відбувається на синтаксичному, семантичному й прагматичному рівнях, опосередкованих мовно-мисленнєвих функціях, особистісному досвіді та чуттєвих процесах. З'ясовано, що дітям з порушеннями мовлення властиві: специфічні закономірності опанування умінь смислового сприймання мовлення (з огляду на наявні у них первинні порушення мовних механізмів лексико-семантичного структурування); нижчий рівень смислових зв'язків між словами, що призводить до звуження семантичних полів, переважає ситуативний та синтагматичний типи цих зв'язків; недостатнє розуміння усного мовлення створюють значні труднощі для формування особистості дитини загалом та її подальшої соціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белянин В. П. Психолінгвістика. Москва : Московский психолого-

- соціальний інститут, 2003. 232 с.
2. Белова О. Б. Спеціальна методика розвитку мовлення : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2018. 212 с.
  3. Виготський Л. С. Мышление и речь. Психика, сознание, бессознательное. Москва : «Лабиринт», 2001. 368 с.
  4. Глуценко І. І. Засвоєння переносного значення слів та багатозначності у дітей із затримкою психічного розвитку. *Актуальні проблеми корекційної освіти* / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Вид. VI. Вип. 1. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2019. С. 59–70.
  5. Дем'янко С. Д. Психолого-педагогічні аспекти засвоєння старшими дошкільниками висловлювання тексту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 6. Том 2. 2017. С. 23–28.
  6. Калмикова Л. О. Перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку : психолінгвістичний і лінгвістичний виміри. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 448 с.
  7. Кардаш І. М. Зв'язне мовлення як складник комунікативної готовності старших дошкільників до навчання у школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вид. 2. Вип. 70. 2020. С. 64–68.
  8. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес: психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.
  9. Мілевська О. П. Використання структурного аналізу розуміння тексту у навчанні учнів з розумовою відсталістю. *Актуальні проблеми корекційної освіти* / за ред. В. М. Синьов, О. В. Гаврилов.

- Вид. VI. Вип. 1. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006. 2015. С. 193–203.
10. Мілевська О. П. Особливості семантичної доміанти сприймання слова у дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні проблеми корекційної освіти* / за ред. В. М. Синьов, О. В. Гаврилова. Вид. VI. Вип. 1. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006. 2019. С. 145–154.
11. Свідерська М. М. Програма розвитку розуміння мовлення учнями другого класу з комплексними порушеннями психофізичного розвитку. *Актуальні проблеми корекційної освіти* / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Вид. VI. Вип. 1. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2019. С. 270–279.
12. Скрипченко О. В. Основи психології і педагогіки. Київ : Вид. «Україна-Віта», 2005. 416 с.
13. Товкач І. Художньо-мовленнєва діяльність дітей : організаційні аспекти. *Палітра педагога*. 2018. № 2. С. 3–7.

УДК 159.946.3:373.3-056.264

О. С. Чумаченкомагістрантка 2 курсу
групи KorL1–M20zспеціальності 016 Спеціальна освіта
«Логопедія. Спеціальна психологія»**О. Б. Белова**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри логопедії та
спеціальних методикКам'янець-Подільського національного
університету імені І. Огієнка**СТАН РОЗВИТКУ****ФОНЕМАТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ
У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ
НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ**

У статті розглядаються наукові погляди щодо сутності фонематичного сприйняття. Висвітлюється стан розвитку фонематичного сприйняття у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

В статтє рассматриваются научные взгляды на сущность фонематического восприятия. Освещается состояние развития фонематического восприятия у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи.

The article considers scientific views on the essence of phonemic perception. The state of development of phonemic perception in children of senior preschool age with general speech underdevelopment is covered.

Ключові слова: фонематичне сприйняття, діти з загальним недорозвиненням мовлення, розвиток мовлення, дошкільники.

Ключевые слова: фонематическое восприятие, дети с общим недоразвитием речи, развитие речи, дошкольники.

Keywords: phonemic perception,